

BARBARA JANUSZ-PAWLETTA

DELIMITACJA OBSZARÓW MORSKICH W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM

Delimitacja obszarów morskich to potrzeba uwzględnienia wielu przepisów prawnych, ale też istnienie licznych aspektów natury pozaprawnej, które mają istotny wpływ na ostateczny przebieg granic morskich.

Delimitacja nie traci na aktualności ani z prawnego, ani z politycznego punktu widzenia (np. spór o Wyspę Wężową między Ukrainą a Rumunią, o wyspy Spratly i Paracelskie, spór między Japonią a Rosją o Kuryle).

Autorka artykułu przewiduje, że w najbliższej przyszłości należy liczyć się ze wzrostem znaczenia problematyki delimitacji. Jest ona reprezentantką najczęściej stosowanej w prawie międzynarodowym metody podziału spornych obszarów, czyli zasady równych odległości. Za Konwencją Narodów Zjednoczonych z 10.12.1982 r. uważa, że przy podziale terytorialnym szelfu lub stref ekonomicznych należy dążyć do słusznego rozwiązania.

WSTĘP

W przeszłości państwa raczej rzadko interesowały się kwestią szczegółowego ustalenia przebiegu swych granic morskich. Wiązało się to z brakiem technicznej możliwości wykorzystywania zasobów naturalnych tych obszarów w taki sposób, który powodowałby konkurencję interesów tych państw. Sytuacja zmieniła się wraz z rozwojem nowych technik eksploatacji złóż surowców, który zapoczątkował ogromny problem definiowania zakresu suwerenności państw na morzach. Deficyt światowych zasobów naturalnych wywołuje konkurencję państw o możliwie nieograniczone rozciąganie własnych stref wpływów na morzach. Powoduje to nieustanne wysuwanie roszczeń państw do określenia przebiegu ich granic morskich. Granice państwowe definiują sfery wpływów w najszerszym tego słowa znaczeniu. Mimo że kształt granic nie odgrywa istotnej roli w codziennym życiu obywateli, nierozstrzygnięte spory terytorialne prowadzą często do złego zarządzania zasobami naturalnymi i środowiskiem

naturalnym spornych obszarów oraz do napięć i konfliktów w stosunkach między państwowymi. Zgodnie z zasadami prawa morza ustalenie przebiegu granic wymaga umowy zainteresowanych stron, a jednostronne działania państw w tym obszarze są sprzeczne z prawem¹. Na ostateczny przebieg morskich granic państw mają jednak również wpływ czynniki nieprawne, do których istnienia państwa często nie chcą się przyznać – takie jak interesy polityczne i historyczne, kwestie bezpieczeństwa, problemy gospodarcze i ekologiczne czy okoliczności geograficzne. Poniższe omówienie problematyki delimitacji granic i wydzielenia zgodnie z prawem morza obszarów morskich będzie więc zawierać analizę czynników pozaprawnych oraz ram prawnomiędzynarodowych. Jej elementy zostaną omówione na podstawie prawa umownego oraz istniejącej praktyki państw.

1. POZAPRAWNE ASPEKTY USTALANIA GRANIC MORSKICH

1.1. POLITYCZNE, STRATEGICZNE I HISTORYCZNE ASPEKTY PODZIAŁU TERYTORIALNEGO²

W między państwowych negocjacjach dotyczących delimitacji mórz decydującą rolę odgrywa przychylny klimat rozmów oraz gotowość państw do porozumienia. Decyzje w sprawie przebiegu granic mogą zapadać na różnych etapach procesu podziału terytorialnego – przy przystępowaniu do negocjacji, proponowaniu czy akceptowaniu konkretnego przebiegu granic.

Przepisy prawne obowiązujące w zakresie podziału terytorialnego nie przewidują żadnych regulacji szczegółowych odnośnie do sposobu poprowadzenia linii granicznych, pozostawiając to woli politycznej układających się stron oraz ich pozanormatywnym stosunkom i wzajemnym powiązaniom, takim jak cele bezpieczeństwa czy polityki zagranicznej. Zdarza się, że strony umowy, aby zachować elastyczność w swych stosunkach, unikają jednoznacznego sformułowania mających obowiązywać je granicznych regulacji prawnych. Mogą one np. uzgodnić, że podział terytorialny zostanie przeprowadzony tylko do miejsca, w którym rozpoczyna się teren sporny, i ustalić zasady jego użytkowania, tak aby sporny teren nie przeszkadzał w użytkowaniu obszarów morskich³. Często rządy nie chcą przyznać, że z powodu dobrych stosunków politycznych musiały zaakceptować niekorzystny dla nich podział terytorialny.

Analizując kolejne przypadki delimitacji obszarów morskich, należy rów-

¹ *Gulf of Main*, ICJ Rep. 1984/112/ 299.

² B. H., Oxman, *Political, Strategic and Historical Considerations*, [w:] J. Charney, L. Alexander, *International Maritime Boundaries*, 1993, t.1, (dalej jako J. Charney), s. 3 i nast.

³ *Japonia – Korea*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 5–12, s. 1057 i nast.

niez wziąć pod uwagę, że mocarstwa spoza regionu, które na danym terenie mają własne interesy gospodarcze oraz interesy związane z bezpieczeństwem, mogą wywierać nacisk na proces wytyczania tam granic. Mocarstwa te często wychodzą z założenia, że tereny sporne, w których już zostały zażegnane konflikty lub w których jeszcze nie doszło do eskalacji kryzysu, mogą zagrażać ich gospodarczym interesom w regionie. Również państwa trzecie, niebędące stroną sporu granicznego, starają się czasem wywierać wpływ na kształtowanie linii podziału terytorialnego granic sąsiadów. Chcą w ten sposób zapewnić priorytet konkretnej metodzie podziału dla całego akwenu. Takie działania podjęły Norwegia i Wielka Brytania, które próbowały przeforsować zasadę środkowej linii dla podziału całego Morza Północnego.

Większość międzypaństwowych umów dotyczących podziału terytorialnego odzwierciedla panującą wśród państw tendencję do forsowania działań jednostronnych kosztem dążenia do wielostronnego porozumienia. Wyjątek stanowią tu przypadki związane np. z zachowaniem gatunków ryb wędrujących na duże odległości. Negocjacje wielostronne są zwykle konsekwencją roszczeń państw do kontroli nad zasobami rybnymi oraz badania i eksploatacji zasobów energetycznych szelfu kontynentalnego, które mają wymiar nie tylko gospodarczy, ale także związany z bezpieczeństwem. Do celów związanych z bezpieczeństwem należy również dążenie do kontroli lub wykluczenia obecności statków innych państw w bezpośredniej odległości od własnych wybrzeży.

Dodatkowym czynnikiem w procesie wytyczania granic, dotyczącym zarówno bezpieczeństwa, jak i interesów gospodarczych państw, jest ich dążenie do zapewnienia swojej flocie wolności żeglugi lub przynajmniej możliwości korzystania z określonych szlaków handlowych. W ten sposób państwa starają się zagwarantować sobie odpowiednie dochody oraz chronić swój handel narodowy i szlaki komunikacyjne, regulując dostęp obcych statków⁴ do własnych portów, jednocześnie gwarantując sobie bezpieczeństwo narodowe.

Również kwestia „granic historycznych” odgrywa ważną rolę polityczną i prawną przy wytyczaniu granic⁵. Chociaż towarzyszy temu wiele kontrowersji, często, np. w ramach umowy cesji, dzieli się terytoria na podstawie istniejących linii morskich, które uważa się za istotne uwarunkowanie historyczne, wpływające na przyszłą przynależność państwową danego terytorium. Praktykę taką stosuje się w celu uniknięcia ewentualnych sporów granicznych oraz ustanowienia nowych pokojowych stosunków między państwami⁶. W takim wypadku możliwe jest, że nieformalna lub faktyczna linia historycznego podziału wpływów stanie się granicą międzypaństwową⁷, lub że tradycyjne obszary po-

⁴ *Argentyna – Chile*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 3–1, s. 719 i nast.

⁵ Art. 12 Konwencji genewskiej o morzu terytorialnym i strefie przyległej z 1958 r.; art. 6 Konwencji genewskiej o szelfie kontynentalnym z 1958 r.; art. 15 UNCLOS.

⁶ *US – USSR*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 7–1, s. 447 i nast.

⁷ *Abu Dhabi – Dubai*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 7–1, s. 1475 i nast.

łowów ze względów historycznych odbijają się na przebiegu przyszłej granicy⁸.

1.2. GOSPODARCZE I EKOLOGICZNE ASPEKTY PODZIAŁU TERYTORIALNEGO⁹

Przy ustalaniu nowych granic morskich między państwami czynnikiem stabilizującym jest założenie, żeby zapobiegać istniejącym¹⁰ bądź przyszłym konfliktom dotyczącym zagospodarowania ożywionych i nieożywionych zasobów. Czynniki gospodarcze można uznać za zasadniczy dla trwałego rozwoju każdego regionu morskiego. Dotyczy on szczególnie zasobów nieożywionych, ale także nawigacji, obrony i bezpieczeństwa państwa, ponieważ również słupek wody i powierzchnia wody mogą być przedmiotem podziału terytorialnego. Sprawą równie ważną, jak aspekt gospodarczy i pozostającą w ścisłym związku z ustalaniem granic, jest troska o zapewnienie właściwego stanu środowiska naturalnego. Powiązanie tych czynników jest jednak przez państwa rzadko wyrażane bezpośrednio w umowie, a czasem nawet otwarcie zaprzecza się jego znaczeniu dla przebiegu granicy¹¹.

1.2.1. OŻYWIONE ZASOBY NATURALNE

Jedną z najważniejszych kwestii dla gospodarki morskiej każdego państwa jest zakres jego praw dotyczących wykorzystywania zasobów rybnych. W niektórych przypadkach podziału terytorium morskiego na przebieg granicy w znacznym stopniu wpłynęły tradycyjne prawa do uprawiania gospodarki rybnej. W umowie granicznej między ZSRR a Szwecją ZSRR przyznano tylko 25%, a Szwecji 75% powierzchni dzielonego terytorium, ale za to ZSRR otrzymało 75%, a Szwecja tylko 25% praw do połowów¹². Znaczenie ścisłego związku między linią graniczną a tradycyjnymi prawami do połowów podkreślił szczególnie wyraźnie Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) w orzeczeniu *Anglo-Norwegian Fisheries*¹³. Tradycyjne prawa do połowów często uzasadniają prawa do określonych obszarów szelfu kontynentalnego oraz wyłącznej strefy ekonomicznej lub strefy połowów. W przypadku morza terytorialnego mogą one być również traktowane jako „szczególne okoliczności”

⁸ *Australia Papua – New Guinea*, [w:] J. Charney, *op. cit.*, nr 5–3, s. 929 i nast.

⁹ B. Kwiatkowska, *Economic and Environmental Considerations*, [w:] J. Charney, *op. cit.*, s. 75 i nast.

¹⁰ J. Mayen, *Decision of the Conciliation Commission* 36–40, [w:] 20 ILM 797, 823–26 (1981).

¹¹ *Tunezja – Libia*, ICJ Rep. 1982/77/107; *Gulf of Maine* ICJ Rep. 1984/342/237.

¹² *ZSRR – Szwecja*, [w:] J. Charney, *op. cit.*, nr 10–9, s. 2057 i nast.

¹³ ICJ Rep. 1951/133 i 142.

wyłączające stosowanie ogólnych przepisów dotyczących delimitacji morza terytorialnego (art. 15 UNCLOS).

1.2.2. NIEOŻYWIONE ZASOBY NATURALNE

*The natural resources of the continental shelf under delimitation so far as known or readily ascertainable might well constitute relevant circumstances which would be reasonable to take into account in a delimitation*¹⁴.

Wiele umów granicznych zawiera bezpośrednio przepisy dotyczące podziału i wykorzystania nieożywionych zasobów dna morskiego i jego podziemia. Stosuje się różne modele. Tak zwane *resource deposit clauses* zobowiązują strony umowy do współpracy, jeśli przynajmniej jeden z zasobów naturalnych wykracza poza istniejącą granicę, a jego część po drugiej stronie granicy byłaby możliwa do eksploatacji¹⁵. Inny, tzw. system *joint development* to międzypaństwowe porozumienie dotyczące wspólnych badań i eksploatacji nieożywionych zasobów naturalnych, które przekraczają granice lub znajdują się w strefach nakładających się¹⁶. Ostatnim modelem jest tzw. *unitization* (scalenie), które w wypadku częściowego nakładania się użytkowanych obszarów wymaga współpracy między właścicielami licencji lub właścicielami koncesji.

Zarówno klauzule *resource deposit clauses*, jak i system *joint development* są stosowane najczęściej w wypadku regulacji użytkowania pól naftowych, przy czym pierwszy z nich występuje rzadziej ze względu na związane z nim duże ryzyko. Natomiast system *joint development* został nawet wykorzystany do unormowania użytkowania pola naftowego, które występowało w strefie przybrzeżnej tylko jednego sygnatariusza i nie stykało się w obszarze przygranicznym ze stroną drugiego sygnatariusza¹⁷.

System *joint development* ma na celu rozgraniczenie odmiennych interesów, które powstają przy wytyczaniu granic oraz podziale zasobów naturalnych. Może się zatem zdarzyć, że strony wprowadzą system *joint development* jeszcze przed zawarciem ostatecznej umowy, aby, mimo braku umowy o podziale terytorialnym, umożliwić badanie i eksploatację zasobów naturalnych. W takiej sytuacji system ten będzie pełnił rolę porozumienia przejściowego¹⁸. Możliwe jest jednak również, że następujący później podział terytorialny będzie przeprowadzony z uwzględnieniem położenia zasobów naturalnych objętych syste-

¹⁴ *Libia – Malta*, ICJ Rep. 1985/41/50; wyjątek: przypadek Jan Mayen [w:] J. Charney, *op. cit.*, nr 9–4, s. 1755 i nast.

¹⁵ *UK – Norwegia*, [w:] J. Charney, *op. cit.*, nr 9–15, s. 1057 i nast.

¹⁶ *Japonia – Korea 1974*, [w:] J. Charney, *op. cit.*, nr 5–12, s. 1057 i nast.

¹⁷ *Bahrain – Arabia Saudyjska*, [w:] J. Charney, *op. cit.*, nr 7–3, s. 1489 i nast. .

¹⁸ *Kanada – USA (Gulf of Maine)*, [w:] J. Charney, *op. cit.*, nr 1–3, s. 401 i nast.

mem *joint development*¹⁹. W wyniku tego granica może przebiegać zygzakiem, tak aby uniknąć zetknięcia z użytkowanymi polami i nie zaszkodzić integralności i jedności już przyznanej koncesji²⁰.

1.2.3. ŻEGLUGA

W ogólnie uznanym znaczeniu problematyki żeglugi dla delimitacji obszarów morskich w międzynarodowym orzecznictwie nie można doszukać się wzmianki ani o jej wpływie na przebieg morskich granic państwowych, ani o jej oddziaływaniu na bezpieczeństwo i obronność układających się państw²¹. Argumentem żeglugi posłużono się jedynie w nielicznych wypadkach, w których uznano ją za „szczególną okoliczność”, która w konsekwencji spowodowała wyrównanie linii środkowej przy wytyczaniu granic morza terytorialnego²².

1.2.4. OCHRONA ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Z międzynarodowej praktyki można wywnioskować, że problem ochrony środowiska naturalnego, mimo swego zasadniczego znaczenia dla użytkowania mórz i oceanów, odgrywa stosunkowo niewielką rolę przy wytyczaniu granic. Fakt ten można było zaobserwować w przypadku sporu o podział zatoki Maine. W swym orzeczeniu Trybunał podkreślił, że argumenty związane z ochroną środowiska naturalnego nie spełniają warunków koniecznych do uznania tzw. okoliczności ekstremalnych (*catastrophic repercussions*)²³.

2. PRAWNE UWARUNKOWANIA PODZIAŁU TERYTORIÓW MORSKICH W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM

2.1. CHARAKTERYSTYKA PRAWNA OBSZARÓW BĘDĄCYCH PRZEDMIOTEM PODZIAŁU TERYTORIALNEGO

Ustalenie granic morskich odbywa się na podstawie postanowień prawa morza, a szczególnie jego regulacji dotyczących podziału terytoriów morskich. Wymaga to porozumienia zainteresowanych państw, zgodnego ze standardami prawa międzynarodowego. Ustalenie obszaru geograficznego podlegającego

¹⁹ *Bahrain – Arabia Saudyjska*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 7–3, s. 1489 i nast.

²⁰ *Trinidad – Tobago – Wenezuela*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 2–13 (3), s. 675 i nast.

²¹ *Angielsko-francuski szelf kontynentalny*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 9–3, s. 1735 i nast.

²² *Argentyna – Chile*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, nr 3–1, s. 719 i nast.

²³ ICJ Rep. 1984/ 341/ 233.

podziałowi pozwala na rozpoczęcie procesu delimitacji danego terytorium morskiego. Ustalenie obszaru do podziału ma przyczynić się również do zagwarantowania praw państw trzecich.

Podział terytorium morskiego jest możliwy tylko wtedy, gdy zainteresowane państwa spełnią określone warunki dodatkowe oraz gdy mają pretensje do podziału odpowiednich stref morskich. Do takich roszczeń są uprawnione wyłącznie suwerenne państwa nadbrzeżne. Podział terytorialny przeprowadza się w strefie pokrywania się przynajmniej dwóch uzasadnionych tytułów prawnych przy uwzględnieniu istniejących i przyszłych praw państw trzecich.

Podziału terytorialnego jako czynności prawnej, której celem jest wyodrębnienie dwóch suwerennych lub funkcjonalnych stref morskich, nie należy mylić z demarkacją, mającą charakter techniczny i sprowadzającą się do wyznaczenia linii.

2.2. SUWERENNOŚĆ PAŃSTWA JAKO TYTUŁ PRAWNY DO OBSZARU BĘDĄCEGO PRZEDMIOTEM DELIMITACJI

Dostęp do morza²⁴ oraz suwerenność terytorialna państwa nadbrzeżnego uprawniają je do posiadania prawnie uzasadnionych roszczeń do podziału terytorialnego i ustalenia stref morskich²⁵. Prawo to wywodzi się z zasady tzw. naturalnego przedłużenia, która określa strefę morską suwerennego państwa nadbrzeżnego jako naturalne przedłużenie jego lądu²⁶. We współczesnym prawie morza należy odróżnić suwerenność terytorialną od zwierzchnictwa terytorialnego. Suwerenność zapewnia nieograniczoną możliwość dysponowania danym terytorium, podczas gdy zwierzchnictwo terytorialne ma charakter podobny do prawa własności w prawie cywilnym²⁷. O odchodzeniu od zasady absolutnej suwerenności w prawie międzynarodowym świadczy wyrok MTS w sprawie *Trailer–Smelter*. W tej sprawie – na przykładzie emisji zanieczyszczenia na terytorium Kanady przez amerykańską hutę ołowiu i cynku, Trybunał wyjaśnił, że można odstąpić od zasady absolutnej suwerenności państwa w wypadku jego działań powodujących zasadnicze naruszenie suwerenności innego państwa, a tym samym ograniczyć jego suwerenność na własnym terytorium²⁸. Zatem by przeciwdziałać niebezpieczeństwu samowolnego rozciągania suwerenności przyznanej państwom na mocy umów międzynarodowych na dalsze obszary morskie, każde państwo, które wysuwa roszczenia do określonych stref morskich, musi wykazać się odpowiednim tytułem prawnym.

²⁴ *Golf of Maine*, ICJ Rep. 1984/102/ 296; *Tunezja/ Libia*, ICJ Rep. 1982/73/ 61.

²⁵ G.H. Gornig, G. Despeux, *Seeabgrenzungsrecht in der Ostsee*, [w:] *Schriften zum internationalen und zum öffentlichen Recht*, t. 47, 2002, s. 28 i nast.

²⁶ *Nordsee Continental Shelf*, ICJ Rep. 1969/3-32.

²⁷ A. Bleckmann, *Das Souveränitätsprinzip im Völkerrecht*, [w:] AVR 23 (1985), s. 450 i nast.

²⁸ 162 LNTS 73, 3 RIAA 1907, 1938.

2.3. DELIMITACJA STREF MORSKICH JAKO POCHODNA PODZIAŁU TERYTORIALNEGO OBSZARÓW MORSKICH

Jednym z celów, a zarazem skutków, procesu rozgraniczania terytoriów morskich i wytyczania granic morskich poszczególnych państw jest możliwość wyznaczenia granic stref morskich zgodnie z Konwencją o prawie morza z 1982 r. Strefom tym nauka prawa morza przypisuje zasadniczo różne reżimy prawne. Podział opiera się na wielostronnym międzynarodowym²⁹ lub regionalnym prawie umownym oraz prawie zwyczajowym i decyzjach sądowych i arbitrażowych. Zgodnie z konwencją z Montego Bay wszystkie strefy morskie są definiowane poprzez kryterium odległości. Ustalono w niej szerokość morza terytorialnego (12 Mm)³⁰, strefy przyległej (24 Mm)³¹, strefy ekonomicznej (200 Mm)³² oraz szelfu kontynentalnego (max. 350 Mm lub 100 Mm od izobaty 2500 metrów)³³.

2.3.1. LINIE PODSTAWOWE

Przed omówieniem statusu prawnego poszczególnych stref morskich i wyjaśnieniem zakresu praw przysługujących państwom w poszczególnych obszarach należy wyjaśnić pojęcie linii podstawowych, od których jest liczona szerokość wszystkich wymienionych stref. Najczęściej występującą formą są tzw. zwykłe linie podstawowe. Z reguły pod pojęciem zwykłej linii podstawowej rozumie się linię najniższego stanu wody wzdłuż wybrzeża, oznaczoną na mapach o dużej skali, uznanych oficjalnie przez państwo nadbrzeżne³⁴. Metoda ta jest przewidziana również dla wysp³⁵, raf³⁶, stałych obiektów portowych³⁷, wzniesień odsłanianych w czasie odpływu³⁸ i skał³⁹.

²⁹ Konwencja genewska o morzu terytorialnym i strefie przyległej (1958); Konwencja genewska o szelfie kontynentalnym (1958); Konwencja genewska o morzu pełnym, Konwencja genewska o rybołówstwie i o ochronie zasobów biologicznych morza pełnego; UNCLOS.

³⁰ Art. 3 UNCLOS.

³¹ Art. 33 ust. 2 UNCLOS.

³² Art. 57 UNCLOS.

³³ Art. 76 ust. 5 i 6 UNCLOS.

³⁴ Art. 5 UNCLOS.

³⁵ Art. 10. ust. 2 Konwencji genewskiej o morzu terytorialnym i strefie przyległej (1958); art. 121. ust. 2 UNCLOS.

³⁶ Art. 6 UNCLOS.

³⁷ Art. 8 Konwencji genewskiej o morzu terytorialnym i strefie przyległej (1958); art. 13 UNCLOS.

³⁸ Art. 11 Konwencji genewskiej o morzu terytorialnym i strefie przyległej (1958); art. 121. ust. 2 UNCLOS.

³⁹ Art. 121. ust. 3 UNCLOS.

Innym rodzajem linii podstawowych są tzw. proste linie podstawowe uznawane za element obowiązującego prawa zwyczajowego stosowanego przy delimitacji stref państw nadbrzeżnych. System prostych linii podstawowych stosuje większość państw nadbrzeżnych⁴⁰. Także Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości zajął w tej sprawie stanowisko przy okazji sporu o norweskie wody terytorialne⁴¹. Zgodnie z prawem morza terytoria morskie położone w obrębie tej linii podlegają porządkowi wód wewnętrznych⁴². Stosowanie prostych linii podstawowych zamiast normalnych jest możliwe w przypadkach szczególnych, tj. przy głęboko wciętych lub nieregularnych wybrzeżach⁴³, łańcuchach wysp i deltach oraz ujściach rzek⁴⁴, zatokach⁴⁵ i archipelagach⁴⁶.

2.3.2. WODY WEWNĘTRZNE

Obszar wody między wybrzeżem a linią podstawową, wyłączając zatoki i ujścia rzek, dla których istnieją specjalne regulacje, jest w prawie międzynarodowym podporządkowany systemowi wód wewnętrznych⁴⁷. Na tym obszarze od linii podstawowej morza terytorialnego do linii brzegowej lądu państwo nadbrzeżne ma absolutną i nieograniczoną władzę zwierzchnią, analogiczną do władzy zwierzchniej na obszarze lądowym, w przestrzeni powietrznej, nad wodami wewnętrznymi i lądem oraz dnem i podziemiem wód wewnętrznych⁴⁸. Regulacje prawne dotyczące morza terytorialnego, o których dalej, obejmują również wody wewnętrzne, tym samym państwo przybrzeżne ma gwarancję szerokiego i niezakłóconego korzystania ze swoich suwerennych praw na terenie wód wewnętrznych⁴⁹.

Suwerenności państwowej na obszarze wód wewnętrznych zasadniczo nie można ograniczyć, jednak nic nie stoi na przeszkodzie, by państwo nadbrzeżne samo zredukowało tę suwerenność, np. poprzez przystąpienie do międzynarodowej organizacji, która zakłada prawo do wpływania statków innych państw na teren tych wód⁵⁰. W zasadzie tzw. nieszkodliwy przepływ na wodach wewnętrznych, który oznacza nieprzerwaną i szybką żeglugę w celu wejścia na

⁴⁰ R. Bernhardt, *Einfluß der UN-Seerechtskonvention auf das international Seerecht*, [w:] *Das neue Seerecht*, J. Delbrück, Berlin (Hgb.) 1984, s. 218.

⁴¹ ICJ Rep 1951/116 i nast.

⁴² Art. 7 ust.3.

⁴³ Art. 7 UNCLOS.

⁴⁴ Art. 14 UNCLOS.

⁴⁵ Art. 10 UNCLOS.

⁴⁶ Art. 47, 50 UNCLOS.

⁴⁷ Art. 2 ust. 1 UNCLOS.

⁴⁸ *Nicaragua*, ICJ Rep 1986/111.

⁴⁹ Art. 2 ust. 1 UNCLOS.

⁵⁰ Ch. Peters, *Innere Gewässer im neuen Seerecht*, Tübingen 1999, s. 86.

wody wewnętrzne, wyjście z nich, wpłynięcie na redę lub do portu, ich opuszczenie, jest możliwy tylko w sytuacjach wskazanych w konwencji UNCLOS⁵¹. Chodzi o sytuację, gdy ustalenie prostej linii podstawowej powoduje, że tereny, które wcześniej nie były uznawane za wody wewnętrzne, zostają w nie włączone. Dzieje się tak w wypadku:

- międzynarodowych dwustronnych lub wielostronnych umów między państwami,
- służebności, tzn. ograniczeń zwierzchności terytorialnej w odniesieniu do praw użytkowania części bądź całości terytorium⁵², oraz w przypadku praw tranzytowych państw śródlądowych,
- transportu międzynarodowego⁵³,
- kanałów i dróg morskich⁵⁴,
- zatok morskich⁵⁵.

2.3.3. MORZE TERYTORIALNE

Zgodnie z konwencją UNCLOS suwerenność państwa nadbrzeżnego rozciąga się poza jego terytorium lądowe oraz wody wewnętrzne i obejmuje przyległy pas morza, który nazywany jest morzem terytorialnym. Suwerenność ta obejmuje zarówno przestrzeń powietrzną nad morzem terytorialnym, jak i dno oraz podziemie morza terytorialnego⁵⁶. Strefie tej przypada ogromne znaczenie praktyczne. Morze terytorialne jest objęte nieograniczoną suwerennością państwa nadbrzeżnego, które może sprawować tam kontrolę nad wszelkimi możliwymi sferami życia, takimi jak rybołówstwo, cło, finanse, ochrona środowiska, czy eksploatacja zasobów naturalnych. Zasada wolności mórz w odniesieniu do obszaru morza terytorialnego pozostała zachowana jedynie odnośnie do żeglugi. W rejonie przybrzeżnym, gdzie przebiega większość szlaków żeglugowych, narodowe prawo ingerencji państwa nadbrzeżnego jest ograniczone jedynie zasadą nieszkodliwego przepływu, która zajmuje ważne miejsce w praktyce państw na świecie⁵⁷.

Państwo nadbrzeżne posiada więc całkowitą suwerenność na morzu terytorialnym, która jest ograniczona jedynie prawem do nieszkodliwego prze-

⁵¹ *Ibidem*, s. 87 i nast.

⁵² Konwencja z Montreux w sprawie cieśnin morskich, 1936.

⁵³ Konwencja bazylejska o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, 1989.

⁵⁴ Są one częścią składową terytorium państwowego i nie dają się zakwalifikować w ramach art. 38 UNCLOS.

⁵⁵ *Tunezja – Libia*, ICJ Rep. 1982, s. 18 i nast.; *El Salvador/ Honduras/ Nicaragua intervening*, ICJ Rep. 1992, s. 351 i nast.

⁵⁶ Art. 2 ust. 1, 2 UNCLOS.

⁵⁷ R. Wolfrum, *International Law of cooperation*, [w:] *Encyclopaedia of Public International Law*, R. Bernhardt, t. 2, Elsevier 1997 s. 20–23.

plywu statków innych państw⁵⁸. Zatrzymanie się i kotwiczenie podczas takiego przepływu jest możliwe, jeśli czynności te należą do zwykłej żeglugi lub są konieczne z powodu działania siły wyższej albo nagłych przypadków lub ze względu na udzielenie pomocy osobom, statkom lub statkom powietrznym znajdującym się w niebezpieczeństwie lub potrzebie. Przepływ jest nieszkodliwy, o ile nie wpływa on negatywnie na pokój, porządek lub bezpieczeństwo państwa nadbrzeżnego⁵⁹.

Dodatkowe ograniczenie jurysdykcji państwa nadbrzeżnego na morzu terytorialnym dotyczy wykonywania jurysdykcji przez państwo nadbrzeżne zarówno w sprawach karnych, jak i cywilnych, dotyczących przestępstw dokonanych na pokładzie obcego statku przepływającego przez morze terytorialne⁶⁰. W sprawach karnych chodzi o ograniczenie zakazu zatrzymania lub przeszukania osób, które popełniły czyn karalny na pokładzie statku w trakcie przepływu; w sprawach cywilnych chodzi o zakaz zatrzymywania statku lub skierowania go na inną trasę w przypadku działań zabronionych przez prawo cywilne państwa nadbrzeżnego.

Przedmiotem ustawicznych sporów w historii współczesnego prawa morza była szerokość morza terytorialnego. Jednoznacznego określenia zewnętrznej granicy morza terytorialnego dokonała konwencja UNCLOS⁶¹. Konwencja UNCLOS mówi, że każde państwo ma prawo do ustanowienia szerokości swego morza terytorialnego aż do granicy nieprzekraczającej 12 mil morskich, liczonej od linii podstawowych⁶².

2.3.4. WYŁĄCZNA STREFA EKONOMICZNA I STREFA RYBOŁÓWSTWA

Zasadę wolności rybołówstwa przyjęto pierwotnie jako konsekwencję zasady wolności morza otwartego w odniesieniu do całego obszaru morza wykraczającego poza strefy nadbrzeżne państw⁶³. Mimo to państwa podejmowały próby zastrzeżenia sobie określonych praw użytkowania zasobów naturalnych na obszarach wykraczających poza morze terytorialne. Chodziło szczególnie o prawa do połowów oraz eksploatacji surowców mineralnych. Już w latach 40. XX w. państwa latynoamerykańskie wysuwały pierwsze roszczenia do utworzenia szeregów przyległych stref połowów mierzących do 200 Mm szeroko-

⁵⁸ Art. 17–32 UNCLOS.

⁵⁹ Art. 19 UNCLOS ust 2 zawiera listę działań uznawanych za naruszające pokój.

⁶⁰ Art. 27, 28 UNCLOS.

⁶¹ R. Wolfrum, *Die Umsetzung des Seerechtsübereinkommens in Nationales Recht*, Vereinte Nationen, Februar 1990, s. 20-23.

⁶² Art. 3 UNCLOS.

⁶³ Art. 2 str. 3 nr 2 Konwencji genewskiej o morzu pełnym, art. 1 ust. 1 Konwencji genewskiej o rybołówstwie i o ochronie zasobów biologicznych morza pełnego; art. 87 ust.1 lit. e. i art. 116 UNCLOS.

ści (od linii podstawowej). Chciały tym samym zabezpieczyć sobie użytkowanie ich żywych bogactw naturalnych, będących podstawą wyżywienia miejscowej ludności⁶⁴. W wyniku tych dążeń prawo morza zagwarantowało państwom prawa do połowów, które można prowadzić w obrębie tzw. wyłącznej strefy ekonomicznej lub strefy rybołówstwa.

Znalazło to uznanie najpierw w międzynarodowym orzecznictwie, a następnie prawie umownym⁶⁵. Strefa rybołówstwa stała się prekursorem wyłącznej strefy ekonomicznej⁶⁶, której maksymalną szerokość 200 mil morskich uzgodniono ostatecznie na konferencji w Montego Bay w 1982 r. Zgodnie z postanowieniami konwencji UNCLOS państwu nadbrzeżnemu przysługują w wyłącznej strefie ekonomicznej wyłączne prawa użytkowania ożywionych i nieożywionych zasobów naturalnych wód nad dnem morskim, dna morskiego i jego podziemia⁶⁷. Państwo nadbrzeżne nie sprawuje więc suwerenności w wyłącznej strefie ekonomicznej, lecz jedynie wykonuje w niej suwerenne prawa w stosunku do ożywionych i nieożywionych zasobów naturalnych. Podział terytorialny wyłącznej strefy ekonomicznej, podobnie jak strefy połowów między państwami, których wybrzeża leżą naprzeciw siebie lub ze sobą graniczą, następuje poprzez porozumienie oparte na prawie morza, którego celem jest znalezienie rozwiązania odpowiadającego zasadzie słuszości.

W aspekcie praw i obowiązków państw dotyczących strefy ekonomicznej należy interpretować także strefę połowów, chociaż nie została ona wymieniona w konwencji UNCLOS. Mimo że konwencja UNCLOS nie wskazuje bezpośrednio na istnienie wyłącznych stref połowów, to jednak ich istnienie oraz wynikające z tego prawa i obowiązki w międzynarodowym prawie morskim są ogólnie uznane. Zgodnie z prawem morza państwo nadbrzeżne korzysta w niej – w porównaniu z przysługującymi mu prawami w wyłącznej strefie ekonomicznej – z praw ograniczonych funkcjonalnie wyłącznie w odniesieniu do ożywionych zasobów naturalnych. Szerokość strefy rybołówstwa ustalają przepisy strefy ekonomicznej, a wynosi ona maksymalnie 200 mil morskich. Państwa nadbrzeżne, które chcą utworzyć strefę rybołówstwa, zgodnie z prawem morza korzystają z suwerennych praw do zagospodarowania zasobów rybnych. Ograniczony charakter tego zezwolenia widoczny jest w zestawieniu z prawem połowów w morzu otwartym, które pozostaje w sposób nieograniczony objęte tradycyjną wolnością rybołówstwa.

⁶⁴ G. A m a d o r, *The Latin American Contribution to the Development of the Law of the sea*, AJIL 68 (1974), s. 33 i nast.

⁶⁵ ICJ Rep. 1973, s. 44 i nast. dot. wsparcia roszczeń państw Ameryki Południowej odnośnie do 200-milowej wyłącznej strefy ekonomicznej *Wirtschaftszonen*; także ICJ Rep. 1974, s. 192, *Fischeries Jurisdiction Cases* (Germany/Great Britain).

⁶⁶ W 1937 r. Kanada utworzyła strefę połowów o szerokości 9 Mm.

⁶⁷ Art. 56 UNCLOS.

2.3.5. MORZE OTWARTE

Zgodnie z konwencją UNCLOS morze otwarte obejmuje wszystkie obszary morza, które nie należą do wyłącznej strefy ekonomicznej, do morza terytorialnego czy wód wewnętrznych państwa⁶⁸. Morze otwarte to część oceanu światowego, która nie podlega suwerenności żadnego państwa ani żadnej władzy zwierzchniej. Oznacza to, że żadne państwo nie może wysuwać roszczeń do podporządkowania swej suwerenności jakiegokolwiek jego części⁶⁹ ani wykonywać suwerenności lub suwerennych praw na części tego terytorium lub w stosunku jego zasobów naturalnych, ani z takich praw korzystać; tak samo ani państwo, ani osoba fizyczna czy prawna nie mogą przywłaszczyć sobie części tego terytorium lub jego zasobów naturalnych. Takie roszczenie lub próby wykonywania suwerenności czy suwerennych praw nie mają żadnej mocy prawnie wiążącej, ponieważ wszelkie prawa do zasobów naturalnych tego terytorium przysługują całej ludzkości jako element jej dziedzictwa.

Z wolności mórz korzysta zatem każde państwo z odpowiednim uwzględnieniem interesów innych państw i ich praw⁷⁰. Wolność pełnego morza obejmuje między innymi wolność żeglugi, przelotu, wolność kładzenia podmorskich kabli i rurociągów, tworzenia sztucznych wysp i budowę innych obiektów dopuszczonych przez prawo międzynarodowe, wolność połowów oraz badań naukowych.

Zgodnie z konwencją UNCLOS poza granicami rejonu narodowych uprawnień zwierzchnich znajduje się również tzw. obszar⁷¹. Jest to dno i podziemie morskie morza otwartego⁷², które wraz z jego zasobami naturalnymi stanowi wspólne dziedzictwo ludzkości⁷³, a wszelka działalność na obszarze jest prowadzona wyłącznie dla pożytku całej ludzkości⁷⁴. Wszelkie prawa do zasobów naturalnych obszaru przysługują całej ludzkości, w której imieniu występuje Międzynarodowa Organizacja Dna Morskiego⁷⁵, organizująca, wykonująca i nadzorująca działalność na terenie obszaru. W obrębie obszaru nie można przywłaszczyć sobie suwerennych praw lub z nich korzystać, a jakiegokolwiek naruszenie statusu prawnego wód nad obszarem lub przestrzeni powietrznej ponad nim jest wykluczone⁷⁶. Ogólne postępowanie państw w stosunku do obszaru musi być zgodne z interesem utrzymania pokoju i bezpieczeństwa, zasadą

⁶⁸ Art. 86 UNCLOS.

⁶⁹ Art. 89 UNCLOS.

⁷⁰ Art. 87 UNCLOS.

⁷¹ Art. 1 Abs. 1 UNCLOS.

⁷² Wiele przepisów UNCLOS dotyczących Obszaru zostało zmienionych przez Porozumienie w sprawie implementacji jej części XI

⁷³ Art. 136 UNCLOS.

⁷⁴ Art. 140 UNCLOS.

⁷⁵ Art. 137 UNCLOS.

⁷⁶ Art. 135 UNCLOS.

wspierania współpracy międzynarodowej i wzajemnego zrozumienia oraz z dotyczącymi go postanowieniami konwencji UNCLOS oraz z normami zawartymi w Karcie Narodów Zjednoczonych, a także z pozostałymi zasadami prawa międzynarodowego⁷⁷. Szczególne przepisy prawne, które zawiera konwencja UNCLOS odnośnie do obszaru nie naruszają statusu prawnego wód nad obszarem ani przestrzeni powietrznej ponad nim⁷⁸.

2.4. ZASADA RÓWNYCH ODLEGŁOŚCI JAKO NAJCZĘŚCIEJ STOSOWANA METODA PODZIAŁU TERYTORIALNEGO

Najczęściej stosowaną w prawie międzynarodowym metodą podziału terytorialnego spornych obszarów jest tzw. zasada równych odległości. Oznacza ona, że każdy punkt linii podziału jest jednakowo oddalony od najbliższych punktów linii podstawowych, od których jest liczona szerokość mórz terytorialnych każdej z umawiających się stron⁷⁹. Zasada ta znalazła zastosowanie m.in. w przypadku delimitacji Kanału Beagle⁸⁰. Możliwa jest uproszczona⁸¹, dopasowana⁸² lub dokładna⁸³ wersja linii równych odległości.

Źródłami prawa metod stosowanych przy podziale terytoriów morskich a tym samym zasady równych odległości są konwencje genewskie z 1958 r., Konwencja o prawie morza (UNCLOS) z 1982 r. oraz orzecznictwo międzynarodowe, które są wzajemnie ściśle powiązane. Obydwie Konwencje genewskie przewidują wolny wybór metody podziału terytorium morskiego i nie zakładają konieczności odwoływania się do metody równych odległości. Jedynie gdy nie ma przeciwnej umowy, należy preferować użycie metody równych odległości, z uwzględnieniem ewentualnych „szczególnych okoliczności”. Jednakże orzecznictwo zakwestionowało konieczność stosowania metody równych odległości jako elementu prawa zwyczajowego. W wyroku MTS z 1969 r. w sprawie szelfu Morza Północnego⁸⁴ Trybunał potwierdził możliwość zastosowania w tym przypadku „zasady słuszności” przy uwzględnieniu istotnych specyficznych cech regionu⁸⁵. Swą decyzją MTS wzbudził wątpliwości państw odnośnie

⁷⁷ Art. 138 UNCLOS.

⁷⁸ Art. 135 UNCLOS.

⁷⁹ Art. 12 ust. 1 i art. 24 ust. 3 Konwencji genewskiej o morzu terytorialnym i strefie przyległej 1958; art. 6 ust. 1 i 2 Konwencji genewskiej o szelfie kontynentalnym, 1958; art. 15 UNCLOS *Beagle Channel*, 17 ILM 632, 643 (1978).

⁸¹ *Dania – Wielka Brytania*, por. A.G. Oude Elferink (dalej Elferink), *United Kingdom and Denmark/Faroe Islands – Maritime Delimitation between the United Kingdom and Denmark/Faroe Islands*, IJMCL 1999, t. 14, nr 4, 1999, s. 548.

⁸² Np. *Dania – Islandia* (por. Elferink, *op. cit.*, s. 607 i nast.).

⁸³ *Wielka Brytania – USA*, IJMCL 1994, t. 9, nr 2, 1994, s. 258–259.

⁸⁴ ICJ Rep. 1969, s. 3 i nast.

⁸⁵ ICJ Rep. 1969/101 C1/54.

do interpretacji obowiązku stosowania metody równych odległości do podziału terytoriów morskich położonych poza obszarem morza terytorialnego. Konflikt prawa umów i orzecznictwa nie został również zakończony postanowieniami konwencji UNCLOS, która stwierdza jedynie, że przy podziale terytorialnym szelfu lub stref ekonomicznych należy dążyć do słusznego rozwiązania⁸⁶. Konwencja UNCLOS wprowadziła natomiast fundamentalną zasadę dotyczącą podziału morza terytorialnego między państwa przeciwległe lub ze sobą graniczące, zgodnie z którą podział ten ma przebiegać przede wszystkim na podstawie wzajemnego porozumienia państw, a dopiero w razie braku takiego porozumienia należy zastosować zasadę równych odległości⁸⁷. Pewną jasność w odniesieniu do stosowania zasady równych odległości przyniosły dopiero wyroki MTS w prawie Libia kontra Malta z 1985 r. oraz Dania kontra Norwegia z 1993 r.⁸⁸. MTS przyjął w nich za podstawę podziału metodę równych odległości, przy czym wskazał na fakt, że w drugiej fazie procesu delimitacji należy zbadać przyczynę przywoływania szczególnych lub istotnych okoliczności oraz zastosowania zasady słuszości. Interpretacja przyjęta przez MTS w tych wyrokach odnosiła się początkowo tylko do przypadków delimitacji wód państw przeciwległych⁸⁹, natomiast później objęto nią również państwa sąsiadujące ze sobą⁹⁰. Współcześnie w prawie międzynarodowym w przypadku sporów granicznych na morzu zasady równych odległości nie można jednak uznać za normę wiążącą, gdyż nie można udowodnić istnienia koniecznego do jej stosowania *opinio iuris sine necessitatis*, mimo że metoda ta znajduje coraz szersze uznanie w ramach zwyczajowego prawa morza⁹¹.

2.5. PROBLEM DELIMITACJI STREF NAKŁADAJĄCYCH SIĘ (OVERLAPPING ZONES) A PRAWA PAŃSTW TRZECICH

Jak już powiedziano, każde państwo nadbrzeżne posiada prawo do określonych stref morskich, jednakże w zakresie ograniczonym przez zasadę maksymalnej odległości⁹². Rozciągnięcie przez państwo jego praw w danej strefie morskiej do samych jej granic nazywamy projekcją. W wypadku nakładania się na siebie projekcji dwóch różnych państw na danym terytorium dochodzi do pokrywania się obszarów roszczeń, co powoduje konieczność dokonania jego podziału⁹³. W takiej sytuacji doktryna i orzecznictwo preferują stosowanie tzw.

⁸⁶ Art. 74, 83 UNCLOS.

⁸⁷ Commentary, art. 15, t.1, s. 135 i nast.

⁸⁸ *Libia – Malta*, ICJ Rep. 1985/12 i nast., *Dania – Norwegia*, ICJ Rep. 1993/ 37 i nast.

⁸⁹ ICJ Rep. 1993/50/ 60.

⁹⁰ *Katar – Bahrain*, ICJ Rep. 2001/170 i 224.

⁹¹ G. H. Gornig, G. Despeux, *op.cit.*, s. 184 i nast.

⁹² *Ibidem*, s. 38 i nast.

⁹³ *Morze Egejskie*, ICJ Rep. 1978/85/35; *Tunezja/Libia*, ICJ Rep. 1982/75/ 61–62;

projekcji radialnych, w których „każdy punkt linii podstawowej projektowany jest w każdym kierunku na maksymalną możliwą odległość”⁹⁴.

Na skutek roszczeń terytorialnych państw nadbrzeżnych w stosunku do tego samego terytorium powstają strefy nakładania się roszczeń (*overlapping zones*), wymagające przeprowadzenia podziału danego obszaru. Sytuacja ta często może naruszać prawa państw trzecich, nieobjętych strefą podziału terytorialnego na tym obszarze. Problem ten bywa szczególnie drażliwy w regionach, gdzie przeciwległe brzegi są oddalone od siebie o mniej niż 400 Mm. Zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego istnieje kilka możliwości, pokojowego zakończenia sporów z udziałem państw trzecich odnośnie do podziału terytorialnego⁹⁵, które zostaną omówione poniżej.

2.5.1. ZASADA *RES INTER ALIOS ACTA*

Ponieważ linie podziału zazwyczaj są ustalane w umowach międzynarodowych, zasada *res inter alios acta* zachowuje w nich swoją ważność, przy czym podział terytorialny między dwoma państwami nie ma skutku wiążącego w stosunku do państwa trzeciego. Inna zasada znajdująca zastosowanie w procesie wyznaczania granic to *res inter alios judicata, aliis nec nocere potest*⁹⁶. Skutkuje ona tym, że przy podziale terytorialnym stref nakładających się nie uwzględnia się ani przyszłych, ani obecnych roszczeń państw trzecich. Zasada ta została potwierdzona przez trybunał arbitrażowy w sprawie Francja kontra Wielka Brytania⁹⁷ oraz w kilku sprawach w prawie wewnętrznym USA⁹⁸: Mississippi kontra Louisiana, Maryland kontra Delaware oraz Delaware kontra New Jersey.

Zasada *res inter alios acta* nie prowadzi jednak do skutecznego rozwiązania sporu w przypadkach gdy trzy państwa zawarły odpowiednio między sobą dwustronne porozumienia nie uwzględniając roszczeń państwa trzeciego. Sytuacja taka była rozpatrywana w wyroku MTS dotyczącym podziału terytorialnego szelfu Morza Północnego, w którym to podziale państwa zawierały nowe dwustronne umowy nie uwzględniające istnienia dotychczasowych umów⁹⁹. W takim wypadku można zatem stwierdzić, że żadne państwo nie dysponuje wy-

Golf of Maine, ICJ Rep 1984, §195, s. 327.

⁹⁴ G.H.Gornig, G. Despeux, *op.cit.*, s. 40 i nast.

⁹⁵ Struktura wg G.H. Gornig, G. Despeux, *op.cit.* s. 79 i nast.

⁹⁶ Art. 59 IGH Statutes: *The decision of the Court has no binding force except between the parties and in respect of that particular case.*

⁹⁷ RSA, t. XVIII, § 25, s. 154.

⁹⁸ Report on the New Jersey– Delaware– Maryland CEIP Delimitation Lines, s. 23 i 27– 28.

⁹⁹ ICJ Rep 1969/4/13 i nast.

dzielonymi w ten sposób częściami morza, chyba że tak wytyczone linie nie naruszają praw tych państw.

2.5.2. METODA TRÓJPUNKTU

Tak zwany trójpunkt tworzy się w miejscu oddalonym o tę samą odległość od najbliższych punktów wybrzeży umawiających się stron oraz odpowiednich państw trzecich. Istnieją dwie różne metody wyznaczania trójpunktu:

- tzw. naturalny trójpunkt, który jest punktem znajdującym się na przecięciu się linii równych odległości (*aquidistance lines*) w równej odległości od wybrzeży państw,
- tzw. trójpunkt *ad hoc*, który znajduje się w dowolnym punkcie przecięcia linii podziału terytorialnego¹⁰⁰.

Tę drugą metodę pośrednio zastosował w 1999 r. Stały Trybunał Arbitrażowy w wyroku w sprawie Jemen kontra Erytrea II¹⁰¹. Nie rozstrzygając kwestii roszczeń państw trzecich, przede wszystkim Arabii Saudyjskiej i Dżibuti, Trybunał ustalił punkt początkowy i końcowy linii podziału terytorium morskiego między Jemenem a Erytreą w miejscu znajdującym się w równych odległościach od wybrzeży tych stron i państw trzecich.

W procesie podziału terytorialnego stosuje się również inną metodę podobną do trójpunktu. Zastrzega ona, że w strefach morskich, do których roszczenia wysuwają również państwa trzecie, podział ten będzie miał charakter zaledwie tymczasowy. W sprawie Tunezja kontra Libia w regionach objętych roszczeniami państw trzecich MTS zaznaczył kierunek linii podziału w formie strzałki¹⁰². MTS odszedł przy tej okazji od surowej zasady *res inter alios acta*, stwierdzając, że „punkt końcowy rozstrzygniętej w ten sposób granicy morskiej będzie w przyszłości odpowiadał trójpunktowi między Tunezją, Libią i Malcią”.

2.5.3. UZNANIE ROSZCZEŃ PAŃSTW TRZECICH

Ostatnia z praktykowanych metod wyznaczania granic odnosi się do kwestii roszczeń terytorialnych państw trzecich i zakłada ich uznanie. W sprawie Libia kontra Malta MTS, uznając prawa państw trzecich, wykluczył ze strefy podziału terytorialnego te obszary, do których państwa trzecie wysuwały roszczenia¹⁰³. Pewne modyfikacje tej wersji modelu trójpunktu zawierał wyrok Gwinea kontra

¹⁰⁰ P. Beazley, *Technical Considerations in Maritime Boundary Delimitations*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, s. 256–259.

¹⁰¹ www.pca-cpa.org/ERYE2TOC.htm; G. H. Goring, G. Despeux, *op.cit.*, s. 459 i nast.

¹⁰² ICJ Rep. 1982/33 i 130/42, 91.

¹⁰³ ICJ Rep. 1985/2/16.

Gwinea Bissau¹⁰⁴. W tym wypadku z podziału terytorialnego wykluczono te obszary, które już wcześniej były przedmiotem podziału terytorialnego lub na których zamierzano go przeprowadzić¹⁰⁵. W obydwu tych rozwiązaniach nasuwa się jednak pytanie, czy były to właściwe decyzje, aby tak dalece uwzględnić roszczenia państw trzecich, do których dochodzenie mogło mieć wpływ na ograniczenie znaczenia wyroku¹⁰⁶.

PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania dotyczące problematyki delimitacji obszarów morskich wskazują na kompleksowość tego zagadnienia. Należy nie tylko uwzględnić wiele przepisów prawnych regulujących tę kwestię, ale również mieć świadomość istnienia licznych aspektów natury pozaprawnej, które mają istotny wpływ na ostateczny przebieg granic morskich. Wbrew pozorom problematyka delimitacji nie traci na aktualności ani z prawnego, ani politycznego punktu widzenia, a nawet nabiera ona okresowo znaczenia, gdy wynikają nowe spory odnośnie do granic państw. Najnowszym przykładem takiej sytuacji jest spór o tzw. Wyspę Wężową pomiędzy Ukrainą a Rumunią, a dokładnie o delimitację wyłącznej strefy ekonomicznej wokół niej. Wyspę Wężową o powierzchni 1,5 km² zamieszkuje sto osób, jest jednak bogata w gaz i ropę naftową. W 1948 r. Rumunia przekazała ją ZSRR, a po jego upadku przypadła ona Ukrainie. Rumunia wciąż jednak rości sobie historyczne prawa do wyspy i przekazała sprawę do rozstrzygnięcia przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości. Licznie występują również spory terytorialne w innych częściach świata – o wyspy Spratly i Paracelskie, czy Japonii z Rosją o Kuryle. Niedawno zakończył się wielodziesięcioletni spór Chin i Rosji o wyspy Bolszaj Ussurijskiej i Tarabarow. W najbliższej przyszłości należy nawet liczyć się ze wzrostem znaczenia problematyki delimitacji. Postępujące ocieplenie klimatu może doprowadzić do wyłonienia się nowych wysp, co spowoduje nowe spory, w których główną rolę będą odgrywać USA, Kanada, Rosja, Norwegia i Dania.

Niejasności dotyczące przebiegu granic morskich niosą ze sobą szczególnie istotną problematykę zakresu uprawnień państw w odniesieniu do prawa korzystania z zasobów naturalnych, ożywionych i nieożywionych, tych obszarów. Wchodzą tu zatem w grę interesy gospodarcze zainteresowanych stron, co nie ułatwia rozwiązywania problemu podziału terytorialnego. W razie nieskuteczności środków dyplomatycznych dla wyjaśnienia takich sporów, szczególnie

¹⁰⁴ B. H. Oxman, *Political, Strategic and Historical Considerations*, [w:] J. Charney, *op.cit.*, s. 18.

¹⁰⁵ ICJ Rep. 1985/93, [w:] RGDIP 1985, t. 89, s. 522.

¹⁰⁶ ICJ Rep. 1985, opinia odrębna Schwebel, s. 176–177.

negocjacji międzynarodowych, państwa mają możliwość – ostatnio coraz częściej stosowaną w praktyce – zwrócenia się o rozstrzygnięcie sporu do międzynarodowego organu sądowego. Właściwy w takich sprawach jest Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, który ma prawo orzekania o wszystkich zagadnieniach prawa międzynarodowego, wynikających z umów międzynarodowych, oraz do interpretacji takich umów. Od 1996 r. istnieje również specjalny międzynarodowy organ sądowy, kompetentny wyłącznie w kwestiach stosowania Konwencji o prawie morza z 1982 r. Jest nim Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza z siedzibą w Hamburgu.

DEMARICATION OF OCEAN AREAS IN INTERNATIONAL LAW

(Summary)

The demarcation of ocean areas requires a consideration of a whole range of legal provisions. But there also exist many aspects of an extra-legal nature which have a substantive effect on the ultimate course of ocean borders.

Demarcation has not lost its contemporary importance either from a legal or from a political point of view – for example, in the case of the Snake Island dispute between Ukraine and Romania, the dispute over the Spratly and Paracel islands, and the dispute between Japan and Russia about the Kuril Islands.

The author of the article predicts that in the immediate future we must count on a growth in the importance of the demarcation issue. She is a proponent of the most commonly applied method in international law of settling disputes of this kind – that is the principle of equidistance. In accordance with the UN Convention (10 December 1982), she thinks that when one is dividing up the territory of a shelf area or of economic zones, it is vital to come to an appropriate solution of the dispute.